

UNIVERSITÄTS-
BIBLIOTHEK
PADERBORN

**Quæstionum Canonicarum, In Quinque Libros
Decretalium, Tomus ...**

In Librum II. Decretalium, Per Triginta Titulos Distributum, In Quo Agitur
De Judiciis, Foro Competenti, Libelli Oblatione, Mutuis petitionibus, ...

Krimer, Ferdinand

Augustæ Vindelicorum, 1708

§. IV. De Judice.

[urn:nbn:de:hbz:466:1-73001](https://nbn-resolving.org/urn:nbn:de:hbz:466:1-73001)

judicio exhibendum esse, nisi de cujus exhibitione Judex pronuntiaverit, consequens est, citatum non teneri ad comparitionem, nisi ei fides fiat, ipsum Judicis mandato in jus vocari. Hinc quaestio prima est, an citatus, absque nota contumaciae, possit citantis forum declinare, si privilegio exemptionis ab illo, munitus sit; Resp. ex L. 5. de Judicijs, debere comparere saltem per Procuratorem, ac privilegium exemptionis exhibere, si non sit notum Judici, aut notorium; sic enim habet textus citatae legis: *siquis ex aliena jurisdictione ad Praetorem vocetur, debet venire*: Praetoris est enim aestimare, an sua sit jurisdictio? Vocari autem, non contemere auctoritatem Praetoris: nam & Legati, ceterique, qui revocandi domum jus habent, in ea sunt causa, *ut in jus vocati veniant, privilegia sua allegatur*.

163. Porro Actor comparens debet Reum expectare in Judicio, utrum se sistat? et si non comparet, ejus contumaciam accusare potest: Reus autem, si protestando velit in pedire prorogationem jurisdictionis, & notam contumaciae, debet uti hujus sensus formulâ: *comparco coram vobis in termino praefixo; per hoc tamen non intendo in jurisdictionem Vestram consentire, nisi quatenus jure teneor*; sic Andreas Gail. observat. 48. n. 24. Dies autem, ad comparandum praefixus, extenditur à manè usque ad vespèrum, intra tenebras; sic enim habetur in c. Consultuit, 24. de offic. delegat. ibi: *ne verò judicium Ecclesiasticum exerceatur in tenebris &c.* nos eam procedendi horam congruam intelligimus, ex qua possis ante noctis tenebras perficere, quod incumbit. Porro discretus Judex, in assignatione peremptorii, non debet jurisdictionem suam (nisi necessitas exigat) ad eò coarctare. Ex quo deducitur, quòd Judex malè agat, de nocte judicium instituens; si tamen partes non excipiant, acta valeant; multa enim fieri prohibentur, quae tamen facta tenent, c. ad Apostolicam, 16. de regul. & gloss. in cit. c. 24. V. tenebras; licet aliàs omnia negotia (v. g. contractus, transactiones, beneficiorum collationes, &c.) regulariter de nocte geri possint; intellige nisi jus scriptum, aut consuetudo repugnet.

Ex eodem c. habetur, quòd Judex citans partem ad certum diem, si in eo non

Tom. II.

compareat, expectare possit ad diem sequentem; non tamen teneatur; sed etiam absente parte procedere possit ad definitivam sententiam contra contumacem: teneri tamen alteram partem, quae praesens est, expectare, si sequenti die Judicis jurisdictione non expirat; expensas autem majores debere refarciri, si propterea majores factae essent.

§. IV.

De Judice.

CUM constet in omni judicio debere 164
intervenire tres, Judicem, Actorem, & Reum, pauca de illis hoc loco subjungemus; de Judice porro, ac ejus officio, sive Ordinarius, sive delegatus sit, pleraque jam diximus L. 1. à tit. 29. ubi & Judicis definitionem, & varias Judicum species retulimus. Quam porro quis obligationem habeat, non suscipiendi officium Judicis, quando sibi conscius est suae imperitiae, tractant morales Theologi de statibus hominum, communiter asserentes, teneri, non suscipere, si praevidet, exinde nasciturum grave damnum litigantibus vel in ipsa substantia litis, vel in expensis; sic enim Judex, acceptans officium, conscius imperitiae suae, in propinquo periculo eorum damnorum constituit litigantes, ad quod tamen cavendum ex justitia tenetur.

165
Ulterius quaeri potest. 1. quam opinionem sequi teneatur Judex, in casu dubio, quo utriusque partis jura habent opiniones pro se probabiles, sed incertas in quaestione juris? nam in quaestione facti, Actore non probante, Reo favendum est, ut diximus alibi: tota difficultas est de casu, quo quaestio juris sic probabilis est; ut neutra pars Judici probabilior appareat, intellectu in neutram magis inclinante. Prima sententia dicit, decisionem eo casu relinqui Judicis arbitrio; altera, si partes nolint transigere, rem, si dividi possit, esse dividendam; si secus, uni adjudicandam, cum onere parti alteri compensandi dimidium secundum aequam pretii, & valoris aestimationem.

In hac quaestione videtur dicendum cum secunda sententia, nisi uni litigantium accedat possessio, quae ceteris paribus causam ejus reddat potiore; nam si stan-

G 2

te pari

te pari utrinque probabilitate pro & contra quæstionem juris, Judex uni adjudicaret totum, exponeret se periculo dandi minus uni, & plus alteri, quàm mereatur ejusque jus, prout æstimatur à mente Judicis; hoc autem illicitum est; nam in hoc casu non attenditur cujusque jus, prout est in se, cum ponatur hoc incertum Judicis; ergo solum attendi debet, prout est in mente Judicis ex merito probationum; at sic ponitur utriusque jus æquale, ac unius tantum, & non majus, quàm alterius; igitur dando uni totum, alteri nihil, exponeret se periculo uni dandi minus, alteri plus, quàm mereatur cujusque jus, prout æstimatur à mente Judicis fundata in meritis probationum pro cujusque jure.

166.

Quæri potest. 2. an Judici liceat judicare contra veritatem sibi notam ex his, quæ in contrarium proponuntur? Resp. dupliciter posse contingere, probationes esse contra veritatem notam Judici. 1. quando Reus verè fecit delictum notum Judici, per probationes autem ostenditur innocens; 2. si contra innocentiam Rei verè notam Judici, probationes legitimæ probant nocentem. Et de hoc secundo casu quæstio est, an Judex Reum, quem privatâ notitiâ fecit innocentem, nihilominus tanquàm juridicè convictum damnare possit? diversæ in hoc sunt opiniones Doctorum; prima tenet in hoc casu nec in ulla causa civili, vel criminali, licere Judici talem damnare, sed teneri ipsum absolvere, vel cessare à judicando; ita Hugo *L. Prator, ff. de jurisd. omnium Jud.* Panorm. & Calder. *c. Pastoralis, de offic. deleg. Angel. V. judicare, n. 7.* rationem dant, quia judicare contra veritatem, est contra jus naturale, & divinum; ergo non licet. Item, utilius nasci scandalum permittitur, quàm veritas relinquatur, *c. qui scandalizaverit, de reg. juris, in 6.* item, probationes juridicæ ordinantur ad hunc finem, scilicet veritatem manifestandam; ergo si ad falsitatem inducunt, non sunt admittendæ.

Secunda sententia est, quòd in causis civilibus bene possit Judex juxta probata judicare, non tamen in causis criminalibus; ita Adrianus, in quodlib. *q. 6. a. 3.* Immo-la, & alii jurisperiti, *L. à Divo Pio ff. de re judic.* Hostiens. Innocent. Felin. in cir. *c. pastoralis*; rationem dant, quia nullus ho-

mo est Dominus vitæ, & membrorum; ergo ex consensu, & auctoritate reipublicæ non potest Judex habere auctoritatem ad damnandum innocentem in criminalibus, propter probationes in contrarium inductas, quia non potuit transferre in reipublicam dominium, seu potestatem, quam in se non habebat: at verò in civilibus, quia homo est Dominus bene non unum, potuit talem auctoritatem tribuere. Etia hoc sensu intelligitur *c. pastoralis, de offic. deleg.* ubi dicitur, quòd Judex exequatur sententiam delegati contra innocentem, non in criminalibus, quod esset injustum; sed in civilibus; sic exponunt hoc cap. Panormit. Felin. Alciat. Anchar. & alii.

Tertia docet, bene posse, & teneri Judicem judicium ferre, & damnare (contra veritatem à se cognitam) innocentem, qui juxta allegata, & probata nocens est, quando non potest medium juridicum invenire, quo se possit secundum leges excusare. Prob. ratione Divi Thomæ, 2. 2. *q. 68. a. 2.* quia, cum Judex sit persona publica, & potestas, quæ judicat, sit publica, debet sequi in judicando scientiam publicam, & non privatam, id est, quod sibi innotescit tanquàm Judici per media jure & legibus constituta, & approbata. Item, quia contra leges non admittitur probatio in contrarium; ergo nec contra probationes legitimas admitti debet notitia particularis contraria. Sunt etiam aliæ rationes, quas asserunt Doctores, ita D. Thomas 2. 2. *q. 67. a. 2.*

In hac quæstione controversa plures eorum, qui communiter tuentur opinionem tertiam, requirunt in Judice, ut prius, quàm ad sententiam condemnatoriam procedat, adhibeat remedia, quibus si possit citra grave incommodum, innocentem liberet. Unde communis tenet, si negotium innocentis agatur extra judicium, ut contingit in distribuendis officiis, & oneribus, in conferendis beneficiis, dispensationibus, ordinibus, & aliis hujusmodi, quæ arbitrio, & prudentiæ Judicis committuntur, non teneri probata sequi; sed veritatem, quam ipse certò novit: ratio est, quia in his rebus non constringitur à legibus, sequi probationes; ita Sylvester *V. Judex, 2. q. 5.* similiter supremus Princeps, qui potestatem habet leges condendi, & conditas derogandi, poterit sententiam

167.

tiam dicere juxta propriam, & privatam sententiam, tametsi contrarium in judicio probatum sit; quia Legislator non ligatur suis legibus, & ita potest hac potestate uti; modò caveatur scandalum; quod fiet, si populo suam sententiam manifestet.

168. Nec est dubium, Judicem inferiorem, antequàm secundùm probata judicet eum, quem certò novit innocentem, teneri media, & cautelas commodas adhibere, ut sic defendat illum, v. g. suo ingenio se juvare, iterum, & exactius examinando testes, & instrumenta, interrogando de tempore, loco, & forma, ut vel sic testium falsitatem deprehendat; etsi per remissionem talis innocentis ad Judicem superiorem probabile esset, eum à morte liberandum esse, probabilius est teneri Judicem remittere, saltem lege charitatis communis.

169. Difficultas est, an, quando prædicta media non proficiunt, possit, imò teneatur Judex inferior ferre sententiam juxta allegata, & probata? quid in contrarium privatus sciat; affirmativam, ut dixi, tenet opinio tertia relata n. 166. & eam sequitur Sanchez Consiliorum moralium L. 6. c. 1. dub. 17. n. 15. nixus iisdem fundamentis, quibus utitur opinio tertia, relatis. ibid.

Verùm sententiam indefinitè affirmantem, jam alibi rejecimus, admittentes eam in causis civilibus, ubi agitur de bonis, quibus renuntiare potest Reus; non in criminalibus, ubi agitur de vita, vel mutilatione; nullus enim est Dominus vitæ suæ, ac membrorum. Ratio autem hujus est, quia, quod est intrinsecè malum, nullà potestate humanà licitum fieri potest; directè occidere verè innocentem, est intrinsecè malum; ergo nullà potestate humanà licitum fieri potest; si autem Judex vi legum humanarum posset licitè condemnare per sententiam latam directè contra vitam Rei, qui probatus est nocens, quem scit verè innocentem, directè per humanam potestatem deberet illi fieri licitum, quod nullà humanà potestate fieri potest licitum; ergo. Deinde Judex Ecclesiasticus, certus, Bertam, quæ in judicio repetit Cajum, tanquàm maritum, non esse uxorem Caji, non potest Cajum condemnare ad conjugaliter convivendum Bertæ, quantumvis per testes legitime probatum esset ipsum esse maritum Bertæ; sic enim cogere

ret ad id, quod est intrinsecè malum, nimirum ad carnalem copulam cum non sua; sed idem est in nostro casu. Sed hoc jam diximus alibi, sententiam indefinitè affirmantem etiam in criminalibus non admitti; quia nulla humanà potestate fieri potest licitum, quod est intrinsecè malum, secluso errore; directè autem occidere hominem verè innocentem est intrinsecè malum.

Hinc negandum est, quòd Judex *invincibiliter* ignoret hominem esse verè innocentem, aut Cajum non esse maritum Bertæ, si privatà scientià novit oppositum, licet hoc non sciat *ut Judex*, seu per probationes judiciales; per hoc enim non potest dici *ignorare*; hoc enim dicit privationem scientiæ in subjecto circa id, quod *ignorari* dicitur, vel saltem positivum errorem, si sit ignorantia præva dispositionis. Nec minus pertinet ad bonum publicum, ne quis sciens, Bertæ nullum esse jus ad actum intrinsecè malum, cogat Cajum ad talem actum; quam ne quis sciens in homine nullum esse debitum ad poenam mortis, directè cogat ad poenam nullo jure debitam, cum sic cogere sit intrinsecè malum.

Deinde licet Ordinarius exequi debeat sententiam à delegato commissam, licet sciat eam esse injustam, ut dicitur in *c. Pastoralis*, 28. §. *quia verò*, tamen ad hoc, ut ait textus, non aliter tenetur, quàm si apud eum efficere non possit, ut ipsum ab hoc onere absolvat; sed resignando suum officium potest hoc efficere; & tenetur, ne committat actum intrinsecè malum. Neque novum est, quòd licitè plus deferre possim scientiæ, ac evidentiæ, quam habeo, quàm centum testibus in contrarium; sic, si evidenter scio, me toto hoc anno non fuisse Romæ, justissimè notitiam in me evidentem præfero testibus affirmantibus, quòd hoc anno me viderint Romæ, sic enim mihi evidens est, eorum testimonium esse falsum.

Nec ad præsentem casum quicquàm facit, quòd Judex non possit licitè non condemnare ad mortem, qui Reus mortis per legitimas probationes in judicio vincitur, licet certus sit de ipsius innocentia, certitudine unice habità per sacramentum poenitentiae; nam quia secretum confessionis ex institutione Sacramenti est juris

divini, & eo uti non licet etiam ad salvandam vitam innocentis sic præcipiente Deo, qui est Dominus vitæ hominum, non erit intrinsicè malum tali casu condemnare innocentem; secus est, extra talem circumstantiam, disponente jure solùm humano, ut Judex posthabita scientiâ privatâ procedat ex scientia publica, id, quod non subest in tali casu humanæ potestati.

#71.

Quæres 3. an, & qualiter teneatur Judex judicare secundùm leges scriptas, præsertim in poenis? ante resolut. not. 1. poenam aliquando esse taxatam à jure, seu lege, quo casu dicitur *legalis*; aliquando non, sed committi arbitrio Judicis, & tunc dicitur *arbitraria*, non quòd judici relinquatur liberum, *punire, vel non punire*; sed quòd debeat punire sic jubente lege, quantitate tamen, & qualitate pœnæ, relicta ipsius *arbitrio*, hoc est, prudenti judicio consideratis circumstantiis puniendi, quoad ætatem, sexum, statum, &c. Not. 2. ex duplici causa posse fieri, quòd quandoquè remittatur pœna. 1. ex sola voluntate, & indulgentia Judicis; 2. ex aliqua justa causa, vel circumstantia, minuente delictum. Not. 3. interdum imponi poenam pro solo bono communi; interdum etiam in satisfactionem partis læsæ per puniendi delictum; Not. 4. sermonem hic esse de pœna legis solùm humanæ; quibus præmissis:

#72.

Ex dictis lib. 1. n. 612. constat, Judicem, etiam Ecclesiasticum, in actionibus, & judiciis non suo, sed sacrorum canonum sensu debere duci, & judicare; non autem de legibus, ut notavimus ibid. n. 613; nec etiam indefinitè solùm secundùm allegata, & probata, si certus sit de ipsorum falsitate; interdum tamen posse relicta literâ, procedere secundùm mentem legislatoris rationabiliter præsumptam, etiam in minuendis pœnis, ut notavimus lib. 1. à n. 614. de quibus videri possunt dicta ibidem à n. 313. ubi etiam exposuimus non licere Judici pœnam legalem, & taxatam remittere, aut minuere, nisi ex justa causa, & certis casibus; unde sumenda erit resolutio ad quæst. 3.

#73.

Quæres 4. an Judex possit supplere defectum commissum à litigantibus, vel his, qui judicio assistunt? videtur affirmandum indefinitè ex *L. unic. C. tit.* ut quæ defunt advocatis partium, Judex suppleat, ibi:

non dubitandum est, Judicem, si quid à litigatoribus, vel ab his, qui negotiis, assistunt, minus fuerit dictum, id supplere, & proferre, quòd sciat legibus, & juri publico convenire. Verùm hanc legem Doctores communiter accipiunt, ut ei locus sit in *quæstione juris*, non *facti*, etiam notorii. Contingere enim potest, quòd Advocatus non adducat legem, quæ statuit in favorem sui clientis; quo casu Judex nihilominus potest, & debet judicare secundùm illam; hoc enim postulat ejus officium, ut num. præced. diximus; si autem omittat allegationem facti, non debet supplere Judex; quia notorietas non excusat ab onere allegandi factum, sed tantùm præstandi probationem. Cœterùm ad factam quæstionem plurimùm facit textus in *c. Judicantem*, 30. q. 5. ubi Eleutherius Papa scribens ad provincias Galliæ sic loquitur: *judicantem oportet cancellariari, & ordinem rerum plenâ inquisitione discutere: interrogandi, respondendi, objicendi que præbita patientiâ ab eo, ut, ubi actio ambarum partium illuminata sit pleniter: nec litigantibus judex prius vellet suâ sententiâ obviare, nisi quando ipsi jam peractis omnibus, nihil habeant in quæstione, quòd proponant: & tandem actio ventiletur, quousque ad rei veritatem perveniat. Frequenter interrogare oportet, ne aliquid prætermisissum fortè remaneat, quòd annecti conveniat.* Ex hoc enim deducitur, Judicem etiam non rogatum, ex officio plura posse præstare, cujusmodi est, etiam denuò testes examinare ad rectius inquirendam veritatem; juramentum calumniæ à partibus exigere, calumniosas exceptiones, vel animo calumniandi objectas rejicere, notorias subreptiones declarare, libellum manifestè ineptum repellere, Advocatos, qui plus ponunt in cavillis, quàm meritis ad cause patrocinium spectantibus reprehendere, & universim providere, ne judicium reddatur elusorium, aut, prout debet, cum requisitis solennitatibus celebretur.

Quæres 5. an Judex uti possit notitiâ, injustè acquisitâ? ante resolut. not. notitiam dici acquisitam injustè. 1. quando confessio obtinetur per torturam injustam; vel quia necdum adfuerunt sufficientia indicia ad torquendum, vel quia persona fuit privilegiata. 2. Si notitia obtineatur à testibus

174

Atibus per injustas interrogationes; 3. si inquisitio facta est non præcedente debitâ infamiâ vel iudicijs; 4. si fraudulenter promissâ impunitate obtineatur: quibus positis, videtur affirmandum. 1. quia quando Reus per tertium, sine cooperatione iudicis, dolo, vel vi extrahitur ab asylo Ecclesiæ, capi potest per iudicem, ut jam extractus; ergo similiter potest procedere ex confessione Rei, licet injustè obtentâ per tertium non cooperante iudice. 2. iudex uti potest notitiâ per testes, licet injustè illos interrogaverit; aut testes injustè notitiam illam acquisiverint; ergo. Resp. nihilominus dicendum negativè; quia notitia injustè obtenta debet haberi *pro non obtenta*; cum enim per injustitiam sic commissam injurians fiat Reus, & obligatus ad damnum læso reparandum, & hoc non fiat, nisi deponendo talem notitiam quoad effectus ex injuria commissa secuturos, eo ipso haberi debet pro non obtentâ; iudex autem judicialiter uti non potest notitiâ *non obtentâ*; procedendo enim, manifestè abuteretur potestate judiciariâ, quæ solùm est ad usum ex notitia justè acquisita. Ad 1. in contrarium Resp. quando iudex non committit injuriam in notitia acquirenda, non teneri eum ad reparandum damnum (consequenter notitiam non posse haberi pro non obtenta) sed solùm illos, qui injustè illi talem notitiam fecerunt, adeoque instantiam, licet transmittatur antecedens, nihil facere contra nostrum casum. Ad 2. N. antecedens; quia iudex injustè interrogando testes, lædit jus Rei, quod habet adversus eum, ne per abusum judiciariæ potestatis procedat.

175. Quæres. 6. an, & qualiter contingat, quòd iudex *litem faciat suam*? ante resolutionem not. tunc dici, quòd iudex *litem faciat suam*, quando per suam sententiam præjudicium causat Reo, quem condemnat, sic, ut ei in tantum teneatur, quantum Magistratui, aut Prætori videbitur; hoc dupliciter contingit. 1. quando per imperitiam; 2. quando dolo malo tulit iniquam sententiam; primum habetur ex Institut. de oblig, quæ quasi, ibi: *si iudex litem suam fecerit, non propriè ex maleficio obligatus videtur*: Sed quia nec ex maleficio, neque ex contractu obligatus est, & utique peccasse

aliquid intelligitur, licet per imprudentiam, *ideo videtur quasi ex maleficio teneri*, & quantum de ea re æquum religioni iudicantis videbitur. Secundum ex L. 15. de Judicijs, ibi: *Judex tunc litem suam facere intelligitur, cum dolo malo, in fraudem legis, sententiam dixerit*. Dolo malo autem videtur hoc facere, si evidens arguatur ejus, *vel gratia, vel inimicitia*, vel etiam *sordes*: ut veram æstimationem litis præstare cogatur.

Pro intelligentia hujus resolutionis not. 176. 1. non idem esse iudicium in æstimatione damni à Iudice causati condemnato per iniquam sententiam *ex imperitia*, & sine dolo; ac est in casu, quo id contingit *ex dolo*. Nam quando præjudicium contingit solùm *ex imperitia*, Iudex tenetur tantùm secundùm vires peculii tunc existentis, quando iudicavit; si autem *ex dolo*, tenetur ad æstimationem litis simpliciter. Deinde, *ille* tenetur solùm post sententiam iudicis; *iste* verò etiam ante omnem sententiam propter formalem injuriam, quæ jure naturali restitutionem damni petit.

Not. 2. quando sententia per imperitiam lata, *est manifestè nulla* (propterea v. g. quòd contineat manifestum juris errorem) cum eo ipso non detur executioni, iudicem tali casu teneri solùm ad expensas condemnato, quia sic Reus damnum aliud passus non est; unde aliud rursus emergit discrimen inter iudicem, qui *malitiosè*; ac eum, qui solùm *imperitè* iudicando præjudicium causavit condemnato per iniquam sententiam; *ille* enim propter actionem formaliter injustam, quæ Reo nocuit, non potest solum huic repetere ab eo, cui per malitiam adjudicavit rem controvertam; quia quod solvit læso, debebat *de suo* propter actionem injustam malitiosè iudicaturus; id, quod non cadit in eum, qui per imperitiam, sed sine actione injusta formaliter, & injuria, præjudicium causavit Reo. Et quamvis L. 16. ff. de iudicijs dicatur, falsa sententia Juliani, qui dixit, *in heredem iudicis*, qui litem suam fecit, *competere actionem*; eò quòd actiones ex quasi delicto non dantur contra hæredes, nisi cum delinquente fuerit lis contestata; quia tamen hæres tenetur omnibus obligationibus defuncti, natis *ex injusta illius actione* (hæc

(hæc enim est prima radix restitutionis læso facienda debita jure naturali, in conscientia) consequenter naturaliter obligabitur ad refarcienda quævis damna Reo, per Judicis sententiam ex dolo, seu malitia latam causata.

178. Quæres. 7. an *qualibet* sententia Judicis naturaliter, seu in conscientia obliget? ante resolut. not. 1. sententiam latissimè acceptam usurpari multipliciter tum apud Latinos, tum apud juris interpretes. Sumitur. 1. pro eo, quod verba sonant, & sic dicitur Papinianum respondisse, *in hanc sententiam*. 2. pro luminibus orationis alicquod axioma, vel acroama continentibus, quale illud: *obsequium amicos, veritas odium parit*. 3. pro opinione, seu potius pro animi credulitate, quam quis opinione sua concipit: ut M. Portius Cato rogatus olim *sententiam*, oratione longâ occupavit tempus. 4. minus propriè pro deportatione, vel excommunicatione, vel interdicto: sed hæc potius rationem pœnæ, quàm sententiæ rigorosæ continent. 5. pro juridica, seu judiciali pronuntiatione, quæ oritur tum ex lege, vel ex bono, & æquo, tum ex Judice, quando hic sancit, vel declarat, quid jus velit, secundum facti qualitatem: & dici potest quodcumquè judicantis præceptum non naturæ, non juri, non bonis moribus contrarium. Ex hoc deducitur *sententiam judicialem* pressè sumptam ex L. 1. ff. de re judicat. sic definiti: *quod sit pronuntiatio Judicis finem controversæ imponens, absolutione, vel condemnatione*; id verò, super quo pronuntiatum est, dici *rem judicatam*; hinc sententia, juridicè accepta, est applicatio juris ad particulare factum, & hæc sententia aliquando dicitur *sententia juris*. Quod contingit, quando aliquis superior, qui habet auctoritatem condendi leges, facit alicquod statutum super aliqua causa, vel negotio terminando, & facit id in modum perpetuæ constitutionis, & determinando factum simul constituit jus. Dicitur etiam sententia hominis; & hoc est, quod communiter contingit, quando Judex judicat inter partes determinando, & definiendo causam in odium alicujus mali perpetrati, & hæc solet à multis sic definiti: Est definitio judicialis, controversiis finem imponens, à competenti Judice pronuntiata, continensque absolutionem, vel

condemnationem, L. 1. ff. de sent. & re judic. & c. 2. cod.

Not. 2. quod sententia judicialis alia sit *definitiva*; alia *interlocutoria*. *Definitiva* apud Modestinum in L. 1. ff. de re jud. dicitur illa, quæ res judicata finem controversiarum, pronuntiatione Judicis, accipit, quod vel condemnationes, vel absolutione contingit. *Interlocutoria* dicitur, quæ inter principium, & finem causæ, super incidentibus quæstionibus fertur: veluti de exhibendo, vel corrigendo libello, de danda, vel deneganda dilatione, & similibus, c. *significantibus, de offic. deleg. c. significaverunt, de testib.* Reperitur & alia apud Jurisperitos sententia, quæ dicitur *conventionalis*, & est *amicabilis compositio*; ut, quando Judex convenit aliquem, & monet eum, ne faciat contra conventionem. Denique *Laudum* est sententia arbitratorum super eo, ad quod de contentu partium pronuntiandum fuerunt electi, §. *responsa*; ubi gloss. Instit. de jure nat. gent. & civil. quidquid sit de voce illa, quam aliqui dicunt barbaram. *Interlocutoriam* alii amplius explicantes, dicunt illam, quæ non datur super causa principali, sed super aliis quæstionibus, quæ moventur inter principium, & finem litis, ut de teste aliquo accipiendo, vel de danda aliqua dilatione: & vocatur sic, quia solâ locutione dari potest, sine scripturæ solennitate; nam quamvis debeat redigi in scriptis; non tamen est necessarium, ut de scripto proferatur, c. *significavit, de testibus, c. quod ad consultationem, de sent. & re judic.*

Not. 3. interlocutoriæ etiam annumerari omne præceptum ad causam pertinentens, factum per Judicem, vel per nuntium ejus. Ratio est, quia omnis vox Judicis ad causam faciens, potest dici sententia largè; & sic, cum non determinet causam principalem, dicitur interlocutoria sententia; & in hoc sensu, & propter hanc rationem, excommunicatio dicitur sententia interlocutoria: nam quamvis propriè, & in rigore excommunicatio, nec interdictum, non sit sententia, nec in statutis nōmine sententiæ intelligatur excommunicatio; quia non impedit finem causæ, quod est proprium sententiæ, sed potius quædam pœna, & censure: at largè dicitur sententia interlocutoria; colligitur

gitur ex glossa auth. de hæret. & glossa 2. q. 6. §. *diffinitiva*.

Not. 4. sententiam *definitivam* secundum eosdem dici, quia principalis quaestio, & causa *definitur*, & habet plures condiciones requisitas ad ejus integritatem: scilicet ut sit *condemnatoria*, vel *absolutoria*; quod sit *pura*, quod sit *justa*; quod detur *sedendo*, non *stando*; quod recitetur *in scriptis*, *presentibus partibus*, vel *citatis*; quod proferatur à Judice, qui ipsam dat, nisi Prælati, vel illustris; quod proferatur loco publico, & honesto, & die de quibus infra titulo 27.

181. Not. 5. aliquos esse casus, in quibus non est necessarium, sententiam dari, vel proferri *in scriptis*. 1. Quando causæ sunt breves, præcipue vilium personarum. 2. Quando Episcopus est, qui judicat, & inter clericos suos; item quando Papa per se pronunciat; item quando Præses deposito officio, convenitur de administratione; item quando procedit de consensu partium, & in omnibus casibus, in quibus secundum jus procedit de plano, & sine strepitu judicii: de quibus omnibus consulo summistas V. *sententia*, ex quibus hæc desumpta sunt.

Not. 6. sententiam *justam* dici, quæ datur à competenti Judice ob causam sufficientem, servato ordine juris, ad bonum, & justum finem; *injusta* verò dicitur illa, quæ aliquem defectum patitur: & quia defectus possunt esse plures, & gradus injustitiæ diversi, ideo sententia injusta est triplex: Una, quæ est injusta *injustitiâ extrinsecâ*, & accidentali ad ipsam sententiam, & sic licet injusta, est valida tam in foro exteriori, quam conscientia, ut quando est injusta tantum, ex defectu intentionis judicii, vel alicujus solemnitatis accidentalis, ut quod sententia non feratur sub conditione, ut prius agatur de possessione, quam de proprietate, vel quando non continet expressè absolutionem, vel condemnationem, sed per verba æquipollentia, c. *biduum*, 2. q. 6. & c. *in his*, de verb. signif.

182. Alia verò est sententia injusta, cui aliquid *substantiale*, & *intrinsecum* deficit; at in foro exteriori valet, & quantum ad plura, etiam in foro conscientia obligat, quamdiu non cassatur, & revocatur in judicio. Et ratio, quod va-

Tom. II.

leat, est, quia ejus injustitia quodammodo latet, & error, & defectus, quia non est manifestus, toleratur: & ob hanc causam præsumitur pro ipsa sententia, & valet, v. g. quando causa, in cujus favorem judicavit, erat injusta; quando probatio non erat sufficiens; quando culpa non tam gravem pœnam merebatur: effectus hujus sententiæ, est obligari in foro exteriori, & ob id jus præcipit, ille parere, donec per aliam sententiam revoce- tur. Item in foro conscientia, licet non in omnibus, tamen in pluribus, tenetur homo illi parere, *ad evitandum scandalum*. Et de hac sententia dicitur, quod licet sit injusta: at judex inferior ordinarius, cui committitur à delegato, & etiam minister, cui committitur à Judice, tenentur illam exequi. Hæc habentur in c. *cum inter*, de sent. & re judic. & l. *res judicata*, ff. de regul. jur. & c. 1. 11. q. 3. & habetur ex D. Thoma 2. 2. q. 64. a 6. ubi dicit esse obediendum sententiæ *injustæ*, quando non continet manifestam injustitiam, & intolerabilem errorem; & Soto de sigillo, membr. 3. q. 1. ubi latè contra multos probat, talem sententiam non obligare in conscientia, *nisi ob scandalum*. Circa quod observandum, dupliciter fieri posse, quod aliqua sententia substantialiter injusta sit. 1. Cui aliquid substantiale deficit tam clarè & apertè, ut merito nec in foro conscientia, nec in exteriori aliquid valeat. Et hæc est, quæ dicitur nulla, & est omnis illa, quæ continet manifestam injustitiam, vel intolerabilem errorem, & hæc non indiget appellatione, nec ut ordine judiciario revocetur; sed solum, ut de nullitate constet, ne concipiant scandalum, qui illam noverunt, c. *inter ceteras*, de sent. & re judic. c. *per tuas*, de sent. excom. v. g. quando lata est contra leges & canones, c. 1. de sent. & re jud. c. *ei, qui appellat*, 2. q. 6. Secundo, si quidem illi aliquid substantiale desit, non tamen adeo clarè, ut in foro saltem externo habeatur pro nulla, hoc est, deficiente in aliquo intrinsecè requisito ad valorem justæ ac legitimæ sententiæ quoad substantiam, ut si quidem contineat injustitiam, vel intolerabilem errorem, sed *non manifestum*, his præmissis:

H

Com-

183.

Communjs tenet, quod sententia judicialis, justa tam formaliter, quam materialiter, obliget naturaliter, seu in conscientia; cum habeat vim præcepti, ac legis privatæ à Superiore legitimo latae, leges autem justæ, quantumvis sint juris positivi solum humani, naturaliter obligant, prout constat ex *L. 1. decret. tit. 2. à numer. 233.* secus est, quando est manifestè injusta, substantialiter, atque aded irrita, & nulla; sic enim se perinde (ad effectum obligandi naturaliter) habet, ac si in re non emanasset.

184.

Ejusmodi sententiæ substantialiter, ac manifestè injustæ habentur omnes illæ. 1. quæ continet manifestam injustitiam, vel intolerabilem errorem, & hæ non indigent appellatione; nec, ut ordine judiciali revocentur; sed solum, ut de nullitate constet, ne concipiant scandalum, qui illam noverunt, *c. inter ceteras, de sent. & re judic. c. per tuas, de sent. excom. v. g.* quando lata est contra leges & canones, *c. 1. de sent. & re judic. c. ei, qui appellat. 2. q. 6.* 2. si sententia condemnat hominem propter factum licitum, vel damnat ad faciendum aliquid inhonestum, & impossibile; tunc si hoc exprimitur in ipsa sententia, est nulla; 3. si sententia lata est post appellationem legitimam, de qua constat, est nulla, *c. per tuas, cit.* 4. si non continet condemnationem, vel absolutionem, cum sit definitiva, *c. ei, qui;* 5. quando sententia profertur ab eo, quem constat non esse Judicem, ut si Ordinarius ferat sententiam contra exemplum, *c. nullus, de paroch.* 6. quando Judex est suspensus, excommunicatus, vel interdictus, & simul denunciatus, *c. audivimus, 24. q. 1.* 7. quando datur contra legitima privilegia, *c. quando, de privileg.* 8. quando sententia datur contra ordinem juris, qui est de substantia judicii, & de quo, si deficiat, statutum est in jure, ut sententia sit nulla. Hos casus referunt glossa *c. inter ceteras, de sent. & re jud. & c. per tuas, de sent. excom. & c. statumus, eod. in 6. Sylvester V. sententia, q. 5.*

185.

Præter hæc not. 1. per sententiam injustam ex parte Judicis; vel etiam injustam ex parte Rei, nullam induci ob-

ligationem; id, quod ostendimus *lib. 1. decret. à n. 234.* Nam in illo casu deficit in Judice jurisdictio; in Reo, subjectio. Si autem non constet de injustitia, parendum erit sententiæ; cum pro ea stet præsumptio, Judicem ritè functum munere suo, quæ fundatur in communi bono id exigente ad tranquillitatem Reipublicæ.

Not. 2. Reum condemnatum per sententiam, justam quidem secundum allegata, & probata; injustam autem in re, propter quandam falsitatem, quæ in substantia intervenit, in foro quidem externo teneri ad parendum; non autem in foro conscientiæ, si de illius injustitia certus sit; qualiter communiter docetur, jussu sub pœna excommunicationis convivere Bertæ, tanquam Uxorì secundum allegata & probata, licet in re falsa sint; in foro quidem externo debere se accommodare excommunicationi; non in foro conscientiæ, cum procedat ex suppositione, de cujus falsitate Reo constat.

q. V.

De Actore.

Quis ex litigantibus sis Actor? constat ex *dict. à num. 9.* in quibus pari, vel impari jure cum Reo gaudeat? diximus à *numer. 141.* Inter alias quæstiones moveri solet etiam hæc, quid juris sit in casu, quo Actor à Reo plus, aut minus petit, quam sibi debeatur? Sed ad hoc dicemus *tit. 11. de plus petitionibus.* Altera quæstio est, an, & qualiter Actor in eod. libello possit actiones cumulare? Verùm ad hoc dicetur *tit. 3. de libelli oblatione.* Tertia quæstio est, quinam possint, vel non possint agere, aut in jus vocare? Ad hoc responsum est *supr. à numer. 15. & seqq.* ubi diximus de his, qui habent legitimam personam standi in judicio tam activè, quam passivè. Et quamvis pœnæ temerè litigantium communes sint tam Reo, quam Actori, de illis tamen hoc loco dicendum videtur.

Universalis, pœna temerè litigantium est, quod